

บทความวิจัย (Research Article)

42 ปี กับเส้นทางดนตรีพรรณนาในประเทศไทยโดยนักประพันธ์เพลงชาวไทย

42 Years Trajectory of Program Music in Thailand, as Crafted by Thai Composers

กิตติคุณ สดประเสริฐ,* บำรุง พาทย์กุล, สุพรรณิ เหลือบุญชู
บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ นครปฐม ประเทศไทย

Kittikhun Sodprasert,* Bamrung Phattayakul, Supunnee Leuaboonthoo
Graduate School, Bunditpatanasilpa Institute of Fine Arts, Nakhon Pathom, Thailand
kittikhun.s1962@gmail.com, bumrung_ptk@hotmail.com, supunneel@yahoo.com

Received: April 23, 2025 / Revised: May 18, 2025 / Accepted: May 20, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปดุष्ฎีบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ บัณฑิตศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ในหัวข้อ รังสรรค์ศิลปดนตรีพรรณนาเรื่องพระอภัยมณี ตอนนางผีเสื้อสมุทร โดยงานสร้างสรรค์ของผู้วิจัยเป็นบทประพันธ์ดนตรีพรรณนาประเภทซิมโฟนิคโพเอ็ม และใช้เนื้อหากา วรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ตอนนางผีเสื้อสมุทร โดยนำมาประพันธ์ด้วยสังคีตลักษณะของดนตรีสากลตะวันตก โดยแบ่งเป็น 5 ท่อน และดำเนินตามเนื้อเรื่องด้วยการใช้ทำนองของเพลงไทยเดิม 3 บทเพลง ได้แก่ 1) เพลง ลังขาร (เพลงหุ่นกระบอก) 2) เพลงพัดชาสองชั้น ทางปี่ในและทางระนาดเอก 3) เพลงพราหมณ์เก็บหัวแหวน โดยนำมาใช้ทั้งทางตรง และในแบบผันแปรทำนอง เพื่อนำมาสร้างเป็นทำนองของแต่ละท่อน และสื่อสารทั้ง เรื่องราว และตัวละครในเรื่องพระอภัยมณีตอนนางผีเสื้อสมุทร โดยวัตถุประสงค์ของบทความวิจัยนี้ เพื่อสืบค้น จุดเริ่มต้นและเส้นทางของดนตรีพรรณนาที่ ประพันธ์ขึ้น โดยนักประพันธ์ดนตรีชาวไทยในยุคแรก กระบวนการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร สุนิบัตร การ สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งในบทความชิ้นนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นให้ทราบถึง จุดเริ่มต้นของบทเพลงประเภทดนตรีพรรณนาที่เริ่มมีการประพันธ์ขึ้นโดยนักประพันธ์ดนตรีคลาสสิกชาวไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2567)

* Corresponding author, email: kittikhun.s1962@gmail.com

ผู้วิจัยจึงอ้างอิงเนื้อหาบางส่วนจากวิทยานิพนธ์ที่ได้รกรถธิบายถึงดนตรีพรรณนาที่ประพันธ์โดยผู้วิจัย และมีบางส่วนที่อธิบายถึงดนตรีบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นแนวคิดของเอ็ดเวิร์ด ฮันส์ลิก (ค.ศ. 1825-1904) นักเขียนและนักปรัชญาชาวเยอรมัน ผู้เขียนหนังสือฟอม มูซิกลิช-เซอเนน และยังมีออกัส ฮัลล์ม (ค.ศ. 1869-1929) และเอิร์นส์ คัวร์ท (ค.ศ.1886-1946) สองนักประพันธ์ดนตรีและนักคิดชาวเยอรมันผู้สนับสนุนแนวคิดของฮันส์ลิกในเรื่องดนตรีบริสุทธิ์ ทั้งนี้เพื่อความชัดเจนในเนื้อหาที่ได้รกรถธิบายในเรื่องของดนตรีพรรณนาและอยู่ในขอบเขตงานวิจัยในวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยเท่านั้น สำหรับนิยามของดนตรีพรรณนามีต้นกำเนิดที่ยุโรปในศตวรรษที่ 19 โดยฟรานซ์ ลิสต์ (ค.ศ. 1811-1886) นักเปียโน และนักประพันธ์ดนตรีชาวฮังการี ซึ่งได้รับอิทธิพลด้านแนวคิดการประพันธ์บทเพลงประเภทดนตรีพรรณนาจากคีตนิพนธ์ในศตวรรษที่ 17 คือบทเพลง *เดอะโฟร์ซีซัน* ประพันธ์โดยอันโตนิโอ วีวัลดี และ *ซิมโฟนีลำดับที่ 6 (เปโตรราล) ลำดับผลงานที่ 68* ประพันธ์โดยลุดวิก ฟาน เบโทเฟน ในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 ลิสต์สร้างผลงานประเภทดนตรีพรรณนาออกมาหลายชิ้น และมีนักประพันธ์ดนตรีอีกหลายท่านทั้งในยุคเดียวกัน และยุคต่อมาได้ประพันธ์บทเพลงประเภทดนตรีพรรณนาขึ้นอีกหลายบทเพลง ดนตรีพรรณนาในประเทศไทยเริ่มมีผู้ประพันธ์ในปี พ.ศ. 2526 ในบทเพลงชื่อ “*ทรรคนะ*” ประพันธ์โดย พลเรือเอก หม่อมหลวงอัศนี ปราโมช ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงดนตรีสากล (นักประพันธ์เพลงคลาสสิก) ประจำปี พ.ศ. 2537 ในคอนเสิร์ต ภัคดีภูมิินทร์ เปิดสมัยกาลปีที่ 2 ของวงดุริยางค์ซิมโฟนีกรุงเทพ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2526 ณ หอประชุมเอยูเอ โดยท่านเป็นผู้อำนวยการวงด้วยตนเอง ผู้วิจัยได้ร่วมแสดงในการแสดงครั้งนั้นด้วย ซึ่งต่อมาบทเพลงนี้ได้เป็นแรงบันดาลใจให้นักประพันธ์ดนตรีชาวไทยในยุคต่อมาได้ประพันธ์บทเพลงประเภทดนตรีพรรณนากันแพร่หลายมากขึ้น

บทความชิ้นนี้ผู้วิจัยได้อ้างอิงถึงบทเพลงประเภทดนตรีพรรณนาซึ่งประพันธ์โดยนักประพันธ์ดนตรีคลาสสิกชาวไทยผู้มีชื่อเสียง และนำออกแสดงหรือบันทึกเสียงเป็นครั้งแรกในช่วงปี พ.ศ. 2526 ถึง พ.ศ. 2567 อีก 3 ท่าน คือ 1) ศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ฤทธิ์ ธรรมบุตร ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ. 2564 สาขาการแสดงดนตรีสากล (ประพันธ์ดนตรีคลาสสิก) ผลงานดนตรีพรรณนาชิ้นแรกของท่าน คือ “*กลางคืนและรุ่งเช้าในสกลจักรวาล*” แสดงครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2532 โดยวงดุริยางค์ซิมโฟนีกรุงเทพ ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ทิม ชซาเชิล เป็นผู้อำนวยการวง ผู้วิจัยได้ร่วมแสดงครั้งนั้นด้วย 2) อาจารย์ ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง ศิลปินแห่งชาติประจำปี พ.ศ. 2541 สาขาศิลปะการแสดงดนตรีสากล (นักประพันธ์เพลง) โดย “*เพลงเสียงเทียนซิมโฟนิคโพเอ็ม*” ได้ทำการบันทึกเสียงเป็นครั้งแรกโดยวงดุริยางค์ซิมโฟนีกรุงเทพ ในปี พ.ศ. 2539 จอห์น จอร์เจียตีส เป็นผู้อำนวยการวง คริส เครเกอร์ เป็นผู้บันทึกเสียง 3) อาจารย์ ดนู ฮันตระกูล ศิลปินศิลปาธร สาขาคีตศิลป์ ประจำปี พ.ศ. 2547 บทเพลง “*กรุงเก่า*” แสดงครั้งแรกในงานสมโภช วัดไชยวัฒนาราม เมื่อปี พ.ศ. 2541 บรรเลงโดยวงไหมไทยออร์เคสตรา ำำนวยการวงโดยผู้ประพันธ์ ผู้วิจัยได้ร่วมแสดงในการแสดงครั้งนั้นด้วย

ผลการวิจัยบ่งชี้ว่า ดนตรีสากลตะวันตกเริ่มเข้ามาสู่สยามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2379 ในสมัยรัชกาลที่ 4 เริ่มมีครูสอนดนตรีที่เป็นชาวตะวันตกเข้ามาสอนวงแตร และเริ่มเจริญเติบโตในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อเนื่องมาในรัชกาลที่ 6 โดยมีครูสอนดนตรีชาวตะวันตก กัปตันมิเชลล์ ฟุคโก ยาคอป ไฟต์ และศาสตราจารย์อัลเบอร์โต นาซารี เป็นครูผู้สอนวงแตรในช่วงเวลานั้น และมาเจริญเติบโตทั้งทางด้านทฤษฎีดนตรีและการปฏิบัติเครื่องดนตรีโดยครูอีก 2 ท่านที่ถือเป็นบุคคลสำคัญ คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ผู้พัฒนางวงแตร และวงโยธวาทิตของกองดุริยางค์ทหารเรือ ท่านยังทรงนิพนธ์และเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงทำนองไทยในสี่ส้นสำเนียงตะวันตกไว้หลายชิ้น อีกท่านหนึ่ง คือ ศาสตราจารย์ พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร) บุตรชายของนายยาคอป ไฟต์ พระเจนดุริยางค์ เป็นผู้พัฒนางวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ซึ่งต่อมาก็คือวงดุริยางค์กรมศิลปากรในปัจจุบัน ท่านเป็นผู้สอนดนตรีสากลอย่างเป็นระบบ ท่านได้ทำการแปลเรียบเรียง และประพันธ์ตำราดนตรีสากลไว้หลายเล่ม ถือเป็นนักวิชาการทางดนตรีสากลท่านแรกที่ได้สร้างตำราเรียนและแบบฝึกหัดเพื่อใช้สอน ใช้พัฒนาผู้เรียนดนตรีสากลอย่างเป็นระบบ และท่านยังเป็นนักประพันธ์เรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงทำนองไทยในสี่ส้นสำเนียงตะวันตกไว้หลายชิ้น ผลงานการประพันธ์และเรียบเรียงเสียงประสานของทั้งสองท่านเป็นผลงานที่จัดอยู่ในประเภทดนตรีบริสุทธิ์ทั้งสิ้น ซึ่งงานประพันธ์ประเภทดนตรีพรรณนายังไม่มีผู้ประพันธ์ขึ้นจนถึงปี พ.ศ. 2526 บทเพลง *ทรรคนะ* ซึ่งประพันธ์โดย พลเรือเอก หม่อมหลวงอัศนี ปราโมช ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ. 2537 สาขาศิลปะการแสดงดนตรีสากล (ประพันธ์เพลงคลาสสิก) จึงถือเป็นบทเพลงประเภทดนตรีพรรณนาชิ้นแรกของประเทศไทย

จากข้างต้นเห็นได้ชัดว่า บทเพลงประเภทดนตรีพรรณนานั้นได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในวัฒนธรรมดนตรีคลาสสิกตะวันตกในประเทศไทย และในวงการศึกษาดนตรีคลาสสิกตะวันตกในประเทศไทยมานานกว่า 40 ปี โดยเฉพาะในปีพ.ศ. 2526 จนถึงปี พ.ศ. 2541 นั้น มีนักประพันธ์ดนตรีชาวไทยทั้ง 4 ท่าน ที่เป็นเสมือนศิลปินต้นแบบ และได้รับความเคารพยกย่องในฐานะครูอาจารย์ผู้ซึ่งถ่ายทอดความรู้สู่นักประพันธ์ดนตรีในรุ่นต่อมา และผลงานอีกหลายชิ้นของทั้ง 4 ท่านยังได้รับความนิยมแพร่หลายมากขึ้นทั้งในกลุ่มนักประพันธ์ดนตรี กลุ่มนักดนตรีที่นำบทเพลงของทั้ง 4 ท่านไปแสดงและรวมถึงในกลุ่มผู้ฟังอีกด้วย ข้อเสนอแนะวิจัยจากช่วงเวลา พ.ศ. 2526 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2567) กระแสดนตรีพรรณนาในประเทศไทยได้เป็นที่ยอมรับและเป็นหนึ่งในประเภทของดนตรีที่นักประพันธ์ดนตรีในยุคปัจจุบันเลือกที่จะประพันธ์ผลงานชิ้นใหม่ด้วยบทเพลงประเภทดนตรีพรรณนา ซึ่งผลงานสร้างสรรค์ของผู้วิจัยได้ประพันธ์บทเพลงประเภทดนตรีพรรณนาเช่นกันในผลงานชื่อ *รังสรรค์ศิลป์ดนตรีพรรณนา เรื่องพระอภัยมณี ตอนนางผีเสื้อสมุทร* ซึ่งเป็นงานสร้างสรรค์ในวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัย

คำสำคัญ : ดนตรีพรรณนา / ดนตรีบริสุทธิ์ / บทบรรเลงดุริยนิพนธ์ / นักประพันธ์ดนตรีชาวไทย

Abstract

This article is part of a doctoral dissertation in the Doctor of Philosophy program in Musical Arts at the Graduate School of the Bunditpatanasilpa Institute, titled “The Artistic Creation of Phra Aphai Mani Symphonic Poem: The Musical Theme of Nang Phisuea Samut (Sea Ogress).” The researcher’s creative work is a symphonic poem based on the Thai literary epic *Phra Aphai Mani*, focusing particularly on the episode of Nang Phisuea Samut. The composition adopts Western musical idioms and is structured into five movements that follow the narrative progression of the story. The melodic content of the piece draws from three traditional Thai melodies—*Sang Khara* (also known as *Hoon Krabok*), *Phat Cha Songchan* in the Pi Nai and Ranad Ek traditions, and *Phram Kep Hua Waen*. These melodies are employed both in their original forms and through various adaptations to form the thematic material of each movement. Through this approach, the music effectively communicates the narrative and vividly portrays the characters in the chosen episode. Furthermore, the research seeks to distinguish between absolute music and program music while tracing the origins and development of program music by Thai composers from 1983 to the present day (2024).

This research employs a qualitative methodology, collecting data from documents, concert programs, observations—both participatory and non-participatory—and semi-structured interviews. The focus of this article is to identify the emergence of program music composed by Thai composers from 1983 to the present. A section of the dissertation is referenced to describe the researcher’s own composition of program music and to include interpretations of absolute music, a concept advocated by Eduard Hanslick (1825–1904), a German writer and philosopher best known for his treatise *Vom Musikalisch-Schönen* (On the Beautiful in Music). The ideas of August Halm (1869–1929) and Ernst Kurth (1886–1946), both German composers and theorists who shared Hanslick’s views on absolute music, are also discussed to enrich the theoretical framework and provide further clarity in the comparison between absolute and program music within the scope of this study. The notion of program music is traced back to 19th-century Europe, where Franz Liszt (1811–1886), a Hungarian pianist and composer, played a pivotal role in formalizing the genre. Liszt’s interpretation of program music was heavily influenced by earlier programmatic works such as Antonio Vivaldi’s

Violin Concerto Op. 8 Nos. 1–4 (The Four Seasons) from the 17th century and Ludwig van Beethoven’s *Symphony No. 6 in F Major, Op. 68 (Pastoral)* from the late 18th century. Inspired by these precedents, Liszt created numerous works categorized as program music, and many composers from his time onward followed in this tradition. In the Thai context, program music began with the composition *Tassana (Views)* in 1983 by His Excellency Privy Councillor Admiral Mom Luang Usni Pramroj, who was later named a National Artist in Performing Arts (Western Classical Music Composition) in 1994. This work premiered at the Bangkok Symphony Orchestra’s second season opening concert in November 1983, held at the AUA Auditorium and conducted by the composer himself, with the researcher participating in the performance. This composition marked a significant milestone in Thai music history and served as inspiration for subsequent generations of Thai composers to explore and develop works within the program music genre more extensively.

This article also references program music composed by three other prominent Thai composers, whose works premiered or were first recorded between 1983 and 2025. The first is Narongrit Dhamabutra, National Artist in Performing Arts (Western Classical Music) for the year 2021, whose inaugural program music composition, *Night and Morning in the Spheres,* premiered in 1989 by the Bangkok Symphony Orchestra under the baton of Tim Tzchaschel, with the researcher participating in the performance. The second composer is Prasit Silpabanleng, named National Artist in Performing Arts (Music Composition) in 1998, whose symphonic poem “*Siang Thian*” was first recorded by the Bangkok Symphony Orchestra in 1996, conducted by John Georgiadis and recorded by Christ Craker. The third is Danu Huntrakul, a Silpathorn Artist in 2004, whose composition “*Krung Kao*” (Ancient City) premiered at the Chaiwattanaram Temple Festival in 1998, performed by the Mai Thai Orchestra and conducted by the composer himself, with the researcher again participating in the performance. These three works reflect the evolution and increasing presence of program music in Thailand, demonstrating how Thai composers have engaged with Western orchestral traditions while drawing upon local historical, cultural, and musical themes.

The research findings indicate that Western classical music was introduced to Siam as early as 1836 during the reign of King Rama IV, when Western music instructors arrived to teach military band instruments. The presence of Western music flourished during the later years of

King Rama V's reign and continued into the reign of King Rama VI. Notably, Western band instructors such as Michele Fusco, Jacob Veit, and Alberto Nazari played significant roles during this period. The advancement of music theory and instrumental performance in Thailand was significantly shaped by two key figures. His Royal Highness Prince Paribatra Sukhumphan, the Prince of Nakhon Sawan Worapinit, was instrumental in developing the military bands and wind ensembles of the Royal Thai Navy. He also composed and arranged Thai melodies using Western harmonic techniques. Equally influential was Phra Chenduriyang (Piti Vadyakara), the son of Jacob Veit, who developed the Royal String Ensemble, which later evolved into the present-day Fine Arts Department Orchestra. Phra Chenduriyang played a pivotal role in the formalization of Western classical music education in Thailand. He systematically taught music theory, translated and arranged Western works, and authored several textbooks, establishing himself as the first Thai music scholar to create structured educational materials and exercises for Western music. In addition to his educational contributions, he also composed and arranged Thai melodies using Western harmonic language. The works of both Prince Paribatra and Phra Chenduriyang can be categorized as absolute music, as they were not intended to convey extra-musical narratives. It was not until 1983 that program music first appeared in Thailand, marked by the composition *Tassana (Views)* by His Excellency Privy Councillor Admiral Mom Luang Usni Pramroj, who was later honored as a National Artist in Performing Arts (Western Classical Music Composition) in 1994. This composition is thus considered the first example of program music by a Thai composer.

Thus, it is evident that program music has played a significant role in shaping Western classical music culture and education in Thailand for over four decades, from 1983 to 2025. The four Thai composers referenced in this study have passed on their knowledge and inspiration to subsequent generations of Thai composers. Many of their compositions have gained increasing popularity among contemporary composers, performing musicians, and audiences alike. Over the course of 42 years, program music has gradually achieved recognition and acceptance within the Thai classical music community and has become a favored genre for new works by contemporary Thai composers. The researcher's own creative work, *The Artistic Creation of Phra Aphai Mani Symphonic Poem: The Musical Theme of Nang Phisuea*

Samut (Sea Ogress), is itself a composition in the program music genre and constitutes an integral component of the present dissertation.

Keywords: Program Music / Absolute Music / Symphonic Poem / Thai Composers

ดนตรีสากลตะวันตกเริ่มเข้ามามีบทบาทในประเทศไทยสยามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2379 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 มีการปรากฏในบันทึกของวิลเลียม รุสเซนเบอร์เกอร์ แพทย์ประจำเรือและนักธรรมชาติวิทยาในกองทัพเรือสหรัฐอเมริกา เขาได้บันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ระหว่างการเดินทาง รวมถึงพิธีการทางการทูตในสยาม โดยบันทึกว่ามีการบรรเลงวงดนตรีวงมโหรีโดยกองดุริยางค์เกียรติยศของกองทหารสหรัฐอเมริกาที่เดินทางมากับเรือพีค็อก (Peacock) และเรือเอ็นเทอร์ไพรส์ (Enterprise) ต่อมาในการเยือนของคณะทูต แห่งราชอาณาจักรปรัสเซียด้วยเรืออาร์โคนา (Arcona) พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงพอพระทัย กับการบรรเลงของวงดนตรีเกียรติยศของชาวปรัสเซีย จึงมีพระราชดำริขอให้ครูดนตรีของเรืออาร์โคนาช่วยถ่ายทอดทักษะให้กับวงดนตรีของสยามบ้าง และนั่นถือเป็นครั้งแรกที่สยามเริ่มมีวงดนตรีอย่างเป็นทางการ แม้การเรียนในยุคแรก ๆ ต้องต่อเพลงด้วยการท่องจำก็ตาม และยังคงเรียนและแสดงในพิธีต่าง ๆ เช่นนั้นเรื่อยมา¹

ครูดนตรีที่เป็นชาวตะวันตกเข้ามาสอนวงดนตรีอย่างจริงจัง คือในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 โดยมีครูฝรั่งเข้ามาสอนหน่วยดนตรี และมีกิจกรรมการแสดงอย่างจริงจัง โดยครูที่มีชื่อ² ดังต่อไปนี้

1. มิเชลล์ ฟุสโก (Mitchel Fusco) เป็นครูดนตรีชาวอเมริกัน เชื้อสายอิตาลีเลียน ทำงานเป็นครูดนตรีทหารมารีนกองทัพเรือตั้งแต่ปี พ.ศ. 2420-2445
2. ยาโคบ ไฟต์ (Jacob Viet) เป็นครูดนตรีชาวอเมริกัน เชื้อสายเยอรมัน ทำงานเป็นครูสอนดนตรีทหารวังหน้า ภายหลังจากย้ายมาประจำที่กองพลที่ 1 รักษาพระองค์พระราชวังดุสิต ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2410-2455
3. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงเป็นครูผู้สอนวงดนตรีทหารเรือตั้งแต่ปี พ.ศ. 2447-2468

¹ William S.W. Ruschenberger, *A Voyage Around the World: Including an Embassy to Muscat and Siam in 1835, 1836, and 1837* (Philadelphia, PA: Carey, Lea & Blanchard, 1838).

² Poonpit Amattayakul and Nachaya Natchanawakul, *Siam Brass* (Bangkok: Amarin Printing, 2016), 124-127. (in Thai)

4. อัลเบอर्टโต นาซารี (Alberto Naszeri) เป็นครูคนแรกของวงเครื่องสายฝรั่งหลวงโรงเรียนพรานหลวง ในรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2456-2458 และสอนที่กระทรวงกลาโหมและกรมทหารม้า พ.ศ. 2462

5. ปีเตอร์ ไรต์ (Perter Veit) บุตรชายของยาคอป ไรต์ สอนวงเครื่องสายฝรั่งหลวงต่อจากครูนาซารี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460 ผู้นี้ คือ พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร)

จากปี พ.ศ. 2460 เป็นต้นมา การสอนดนตรีคลาสสิกตะวันตกเป็นไปตามแบบแผนที่พระเจนดุริยางค์วางไว้ แต่ยังไม่ระบุหรือจำแนกว่าเป็นดนตรีบริสุทธิ์ หรือเป็นดนตรีพรรณนา ดังนั้นในบทความนี้จึงมุ่งเน้นที่นักประพันธ์เพลงชาวไทยเริ่มประพันธ์ดนตรีพรรณนาขึ้นในประเทศไทย เพื่อให้ทราบถึงจุดเริ่มต้นของดนตรีประเภทนี้ในประเทศไทยด้วยผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญ

ดังนั้น บทความวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อสืบค้นจุดเริ่มต้นและเส้นทางของดนตรีพรรณนาที่ประพันธ์ขึ้นโดยนักประพันธ์ดนตรีชาวไทยในยุคแรก ภายใต้ขอบเขตของการวิจัยที่มุ่งเน้นการสืบค้นจุดเริ่มต้นของดนตรีพรรณนาจากอดีตถึงปัจจุบัน อีกทั้งผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญที่ต้องทบทวนลักษณะเฉพาะ และที่มาของนิยามดนตรีทั้งสองประเภทที่มีอยู่ในวัฒนธรรมดนตรีสากลตะวันตก ได้แก่

1. ดนตรีบริสุทธิ์ (Absolute Music)
2. ดนตรีพรรณนา บทบรรเลงดุริยางคนิพนธ์ (Program Music, Tone Poem หรือ Symphonic Poem)

นอกจากนี้ บทความนี้ยังมุ่งเน้นศึกษาดนตรีพรรณนาที่ประพันธ์โดยนักประพันธ์เพลงชาวไทยในช่วงเวลา 42 ปี โดยนักประพันธ์ดนตรีชาวไทยที่ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานมี 4 ท่าน ได้แก่

1. หม่อมหลวงอัศนี ปราโมช ผู้ประพันธ์บทเพลง *ทรรคนะ* (พ.ศ. 2526)
2. ณรงค์ฤทธิ์ ธรรมบุตร ผู้ประพันธ์บทเพลง *กลางคืนและรุ่งเช้าในสกลจักรวาล* (พ.ศ. 2532)
3. ประสิทธิ์ ศิลปะบรรเลง ผู้ประพันธ์บทเพลง *เสียงเทียน* (พ.ศ. 2539)
4. ดนู อันตระกุล ผู้ประพันธ์บทเพลง *กรุงเก่า* (พ.ศ. 2541)

วิธีดำเนินการวิจัย (Methodology)

1. งานวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)
2. เครื่องมือและแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เอกสารทางวิชาการ ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความ บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ และแหล่งข้อมูลออนไลน์

2.2 สุฉิ่งบัตรและโปรแกรมคอนเสิร์ต (Concert Programs) ใช้ตรวจสอบวันที่ แหล่งที่มา และบริบทของบทเพลงที่นำแสดงหรือบันทึกเสียง

3. การสังเกตการณ์

3.1 แบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation)

ผู้วิจัยได้เข้าร่วมเป็นผู้แสดงดนตรี (นักดนตรี) ในการแสดงดนตรีพรรณนาหลายครั้ง ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกทั้งในเชิงโครงสร้างดนตรี การตีความ และการถ่ายทอดอารมณ์ผ่านการบรรเลงจริง โดยมีบทเพลงที่ผู้วิจัยร่วมแสดงดังนี้

1) บทเพลง “*ทรรคนะ*” ประพันธ์โดยหม่อมหลวงอัศนี ปราโมช แสดงครั้งแรกเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2526 โดย วงดุริยางค์ซิมโฟนีกรุงเทพ วาทยกรผู้อำนวยการเพลง โดยหม่อมหลวงอัศนี ปราโมช แสดง ณ หอประชุมเอยูเอ

2) บทเพลง “*กลางคืนและรุ่งเช้าในสกลจักรวาล*” โดยณรงค์ฤทธิ์ ธรรมบุตร แสดงครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2532 โดย วงดุริยางค์ซิมโฟนีกรุงเทพ วาทยกรผู้อำนวยการเพลง โดยทิม ซซาเชิล (Tim Tzschaschel) แสดง ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

3) บทเพลง “*กรุงเก่า*” ประพันธ์โดย ดนู ฮันตระกูล แสดงครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2541 โดย วงใหม่ไทยออร์เคสตรา วาทยกรผู้อำนวยการเพลง โดยดนู ฮันตระกูล แสดง ณ งานสมโภชวัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประโยชน์ของการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในงานวิจัยนี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยสัมผัสประสบการณ์ตรงด้าน การตีความบทประพันธ์ดนตรีพรรณนา เสริมความเข้าใจเชิงลึกใน อารมณ์ ความตั้งใจของผู้ประพันธ์เพลง และเทคนิคของผู้ประพันธ์ ช่วยสนับสนุนข้อค้นพบว่า ดนตรีพรรณนาในไทยได้รับการสืบสานอย่างจริงจัง

3.2 แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participatory Observation)

ผู้วิจัยไม่ได้มีบทบาทในการแสดงดนตรี แต่ดำเนินการในฐานะผู้สังเกตการณ์ โดยเข้าร่วมฟังการแสดงดนตรีพรรณนาในฐานะผู้ชม วิเคราะห์บันทึกการแสดงสด และการบันทึกเสียง เช่น ไฟล์วิดีโอหรือเสียงจากงานคอนเสิร์ต ซึ่งบทเพลงที่ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมได้แก่บทเพลง “*เสียงเทียน*” ประพันธ์โดยประสิทธิ์ ศิลปะบรรเลง แสดงครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2539 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย วาทยกรโดยทิม ซซาเชิล สำหรับบทบาทและความสำคัญของการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในงานนี้เพื่อให้ผู้วิจัยใช้ในการเก็บข้อมูลในกรณีที่ผู้วิจัยไม่ได้มีส่วนร่วมในการแสดงจริงเพื่อช่วยเสริมข้อมูลเชิงคุณภาพควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงดนตรี

4. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interviews) โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้และบุคคลในวงการดนตรี ได้แก่ นักประพันธ์เพลง วาทยกร และนักดนตรี

ผลการวิจัย (Research Results)

1. ดนตรีบริสุทธ์

ดนตรีบริสุทธ์ เป็นศัพท์ที่ใช้ครั้งแรกโดยนักเขียนชาวเยอรมันในคริสต์ศตวรรษที่ 19 หมายถึง ดนตรีซึ่งไม่มีการนึกวาดภาพตามจินตนาการ ไม่มีบทกวีนิพนธ์ประกอบ เป็นดนตรีบรรเลงที่มีคุณค่า เพื่อดนตรีอย่างแท้จริง และหากพิจารณาอย่างเคร่งครัด ดนตรีที่มีเนื้อร้องมีคำอธิบายเรื่องราว หรือมีการใช้อารมณ์แบบดนตรีในยุคโรแมนติก จะไม่นับเป็นดนตรีบริสุทธ์³

จากคำอธิบายของฌ็องชา พันธุ์เจริญ ที่กล่าวถึงเอ็ดเวิร์ด ฮันส์ลิก (Eduard Hanslick, ค.ศ. 1825-1904) ผู้เขียนหนังสือ ฟอม มูซิกลิช-เซอเนน ว่าด้วยเรื่องความไพเราะของดนตรี คือ นักเขียนนักปรัชญาดนตรีคนแรกที่นิยามคำว่าดนตรีบริสุทธ์ และยังมีออกัส ฮัลม (ค.ศ. 1869-1929) กับเอิร์นสต์ คัวร์ท (ค.ศ. 1886-1946) ซึ่งเป็นนักประพันธ์เพลง นักทฤษฎี และนักวิเคราะห์ สนับสนุนแนวคิดและนิยามของฮันส์ลิกในเรื่องที่เกี่ยวกับความไพเราะของดนตรีบรรเลง ที่มุ่งเน้นสื่อสารที่เนื้อหาของตัวดนตรี ตัวอย่างเช่น เพลงบรรเลงประเภทสวีทของโยฮัน เซบาสเตียน บาค ซิมโฟนีของฟรานซ์ โจเซฟ ไฮเดิน และซิมโฟนีของว็อล์ฟกัง อมาดีอุส โมซาร์ท เป็นต้น ที่มีความไพเราะด้วยเนื้อหาของดนตรี

ช่วงเวลาที่ดินตรีสากลตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมไทยในยุคแรกนั้น เป็นดนตรีบรรเลงเตรสนาม จึงอนุมานได้ว่าการประพันธ์ดนตรีและการเรียบเรียงเสียงประสาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2450 ถึงปี พ.ศ. 2490 จึงเป็นผลงานประเภทดนตรีบริสุทธ์ทั้งสิ้น โดยมีตัวอย่างดังนี้

1.1 มิเชลล์ ฟุคโก ได้เรียบเรียงเสียงประสานบทเพลง *สรรเสริญพระนารายณ์* หรือบทเพลง *สายสมร* สำหรับวงโยธวาทิตในปี พ.ศ. 2440

ปี พ.ศ. 2440 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พระองค์ได้เสด็จเยือนกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ทรงมีความสนพระราชหฤทัยในเพลง “A Siamese Song” หรือเพลง “สายสมร” ซึ่งถูกบันทึกไว้ในจดหมายเหตุลาลูแบร์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้กับตันมิเชลล์ ฟุคโก หัวหน้าวงดุริยางค์กองทัพเรือ เรียบเรียงเป็นทำนองเปียโน แล้วพระราชทานชื่อว่า “สรรเสริญพระนารายณ์” และจัดอยู่ในประเภทเพลงสรรเสริญพระบารมี ดังปรากฏไว้ในหนังสือ ‘สยามอาณาจักรแห่งช้างเผือก’ สำหรับแนะนำราชอาณาจักรสยามต่อนานาชาติด้วยเหตุนี้ “สายสมร” จึงได้ข้ามมหาสมุทรแอตแลนติก แปซิฟิก และอินเดีย กลับคืนสู่ราชอาณาจักรสยามอีกครั้ง หลังจากอยู่บนผืนแผ่นดินฝรั่งเศสมาเป็นเวลาสองศตวรรษ⁴

³ Natchar Phanchaen, *Dictionary of Musical Terms*, 5th ed. (Bangkok: Katecarat, 2021), 2. (in Thai)

⁴ Teerapong Ruangkhram, “The Crossing of the Cosmic Ocean by *Sai Samon*: From the Court of Versailles to the Royal Crematorium of King Rama IX,” accessed March 3, 2025, <https://thestandard.co/a-siamese-song-say-samon>. (in Thai)

1.2 อัลเบอร์โต นาซารี เรียบเรียงเสียงประสานบทเพลง *บาทสกุณี* (พ.ศ. 2461)

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติ ครูนาซารีเดินทางกลับมาประเทศไทยอีกครั้ง โดยไปฝึกสอนวงเครื่องสายฝรั่งของทหารม้า นอกจากนี้ครูนาซารีได้เรียบเรียงเสียงประสานเพลง “*บาทสกุณี*” (เพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงเพลงหนึ่งของไทย) สำหรับการบรรเลงด้วยวงดุริยางค์ถวายเนื่องในงานพระราชพิธีอภิเษกสมรส สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา (รัชกาลที่ 7) กับหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี สวัสดิวัตน์ (สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี) ณ พระราชวังบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (25 สิงหาคม ปี 2461)⁵

1.3 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาดนตรีไทยในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะในการประพันธ์และเรียบเรียงบทเพลงไทยเดิม รวมถึงการเรียบเรียงบทเพลงไทยในสำเนียงตะวันตก⁶ เช่น

1) บทเพลงที่เป็นพระนิพนธ์ เช่น *วอลซ์เมขลา* *วอลซ์ประชุมพล* และ*มาร์ชบริพัตร* เป็นต้น

2) บทเพลงทรงเรียบเรียงเสียงประสานให้ตรงกับที่ใช้ในงานพิธี เช่น *มหาฤกษ์* *มหาชัย* และ*สรรเสริญเสื่อป่า* (*บุหลันลอยเลื่อนทางแตร*) เป็นต้น

3) บทเพลงที่ทรงเรียบเรียงให้กับวงโยธวาทิตโดยรักษาทางไทยแท้ เช่น *ถอนสมอ* *เถา* และ*เขมรใหญ่เถา* เป็นต้น

1.4 พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร) มีผลงานจำนวนมาก ทั้งการประพันธ์ดนตรีและเรียบเรียงเสียงประสานหลายชิ้น ตัวอย่างเช่น

1) ผลงานประพันธ์ดนตรี เช่น ประพันธ์ทำนองและเรียบเรียงเสียงประสานเพลง *ชาติไทย* ประพันธ์ดนตรีประกอบภาพยนตร์เรื่องพระเจ้าช้างเผือก (พ.ศ. 2484) ประพันธ์ดนตรีประกอบภาพยนตร์เรื่องบ้านไร่ของเรา (พ.ศ. 2485) และประพันธ์บทเพลง *ทหารของชาติ* *เพลงเถลิงศก* (พ.ศ. 2486) และอื่น ๆ

2) ผลงานเรียบเรียงเสียงประสาน เช่น *แขกเชิญเจ้า* *ต้นประเทศ* และ*พม่ารำหวาน* เป็นต้น

⁵ Sanong Khlangphrasri, “The Development of Western String Ensembles in Thailand: From Tra Woang to Orchestra,” accessed March 3, 2025, https://www.silpa-mag.com/culture/article_48743. (in Thai)

⁶ Poonpit Amattayakul and Nachaya Natchanawakul, 126. (in Thai)

ตัวอย่างบทเพลงจากนักประพันธ์เพลงและเรียบเรียงเสียงประสานระหว่างปี พ.ศ. 2450 ถึงปี พ.ศ. 2503 นั้น เป็นบทเพลงบรรเลงทำนองไทยในสี่ส้นสำเนียงตะวันตก จึงนับเป็นดนตรีบริสุทธ์ทั้งสิ้น

2. ดนตรีพรรณนา

ดนตรีพรรณนาเป็นดนตรีบรรเลงอีกประเภทหนึ่งที่ใช้เสียงดนตรีเป็นตัวแทนในการสื่อสารอารมณ์ความรู้สึก ระบายสี่ส้น เล่าเรื่อง และบรรยายฉากทระนณะต่าง ๆ ซึ่งมีมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 และ 17 เช่น บทเพลง *The Battell* ประพันธ์โดยวิลเลียม เบิร์ด (William Byrd, ค.ศ. 1543-1623) ที่เล่าถึงสงครามระหว่างชาวอังกฤษกับชาวไอริช บทเพลง *ไวโอลินคอนแชร์โต ผลงานลำดับที่ 8 หมายเลข 1-4 (ฤดูกาลทั้งสี่ หรือ เดอะโฟร์ซีซั่น)* ประพันธ์โดยอันโตนิโอ วิวาลดี ที่บรรยายบรรยากาศของทั้งสี่ฤดูกาล และบทเพลง *ซิมโฟนี หมายเลข 6 (ปีสไตราล)* ผลงานลำดับที่ 68 ประพันธ์โดยลุดวิก ฟาน บีโทเฟน เป็นการบรรยายวิถีชีวิตชาวบ้านที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ

ดนตรีพรรณนามีบทบาทอย่างเป็นรูปธรรมในกลางศตวรรษที่ 19 และได้รับการนิยามโดยฟรานซ์ ลิสต์ (Franz Liszt, ค.ศ.1811-1886) นักเปียโน และนักประพันธ์ดนตรีชาวฮังการี โดยมีผลงานประเภทดนตรีพรรณนา เช่น *เฟาสท์ซิมโฟนี (Faust Symphony)* ประพันธ์เมื่อปี ค.ศ. 1854 (พ.ศ. 2397) จากบทประพันธ์ของโยฮันน์ โวล์ฟกัง วอน เกอเธ่ (Johann Wolfgang von Goethe) ซึ่งเป็นเรื่องราวของชายหนุ่มที่ชายวิญญานให้ซาตาน บทเพลง *ระบำมรณะ (Totentanz)* ประพันธ์ขึ้นในปี ค.ศ. 1850 (พ.ศ. 2350) บรรยายเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย ผลงานของลิสต์สร้างแรงบันดาลใจให้นักประพันธ์เพลงในยุคเดียวกันและยุคต่อมาอีกมากมาย เช่น *เซเฮราซาด (Sheherazade)* ประพันธ์โดยนิโคไล ริมสกี-คอร์ซาคอฟ (Nikolai Rimsky-Korsakov) ประพันธ์ขึ้นในปี ค.ศ. 1888 (พ.ศ. 2431) โดยอ้างอิงจากนิทานอาหรับโบราณของฮะซาร์ อัฟซัน (Hazar Afsan) นิทานพันเอ็ดเรื่อง โดยเกี่ยวกับการเล่านิทานของนางเซเฮราซาดให้พระราชารู้ภัยฟังพันเอ็ดทิวา (Don Quixote) ของริชาร์ด สเตราสส์ (Richard Strauss) ประพันธ์ในปี ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) จากบทกวีของมิเกล เด เซร์บันเตส (Miguel de Cervantes) เรื่องของขุนนางชราที่คิดว่าตนเป็นอัศวินดอน กีโยเต และเดินทางออกไปปราบอธรรม

บทเพลง *แวร์แคลร์เทอnacht (Verklärte Nacht หรือ Transfigured Night)* ประพันธ์โดย อาร์โนลด์ เชินแบร์ก (Arnold Schoenberg) ประพันธ์ขึ้นปี ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2452) จากบทกวีของริชาร์ด เดห์เมล (Richard Dehmel) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสามีภรรยาที่เดินเล่นในป่าท่ามกลางแสงจันทร์ นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 มาจนถึงปัจจุบัน ทั้งดนตรีพรรณนาและดนตรีบริสุทธ์ก็ยังได้รับความนิยมไม่ต่างกัน

จากงานดนตรีพรรณนาชิ้นแรกของฟรานซ์ ลิสต์ ดนตรีพรรณนาเกิดขึ้นในยุโรปก่อนที่ประเทศไทยจะมีการเรียนดนตรีสากลตะวันตกถึง 67 ปี การเรียนการสอนดนตรีสากลตะวันตกอย่างเป็นทางการในประเทศไทยได้เริ่มต้นจริง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460 โดยพระเจนดุริยางค์ซึ่งถือได้ว่าเป็นนักศึกษาด้านดนตรีสากลตะวันตก

คนแรก พระเจนดุริยางค์ได้สร้างลูกศิษย์ที่สร้างชื่อเสียงด้านการประพันธ์ดนตรี และเรียบเรียงเสียงประสานใน วงการดนตรีสากลตะวันตกหลายคน เช่น ปรีชา เมตไตรย์, สง่า อารัมภีร์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง ดนตรี (เพลงไทยสากล) ประจำปี พ.ศ. 2531, เอื้อ สุนทรสนาน, ไทญ่ นภายน, ชลห่มุ ชลานุเคราะห์, อารีย์ สุขะเกษ, มนต์ ปิตีสานต์ ศิลปินแห่งชาติ สาขากการแสดงดนตรี (ประพันธ์เพลง) ประจำปี พ.ศ. 2555, ชีมา โพธิเวส, นารด ถาวรบุตร, และประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง ศิลปินแห่งชาติ สาขากการแสดงดนตรีสากล (ประพันธ์ เพลง) ประจำปี พ.ศ. 2541

ถึงจุดนี้ มีคำถามเกิดขึ้นแน่นอนว่าดนตรีพรรณนาบทเพลงแรกที่ประพันธ์โดยนักประพันธ์ดนตรีชาว ไทยนั้น ประพันธ์ขึ้นโดยใคร และเมื่อใด

คำถาม : 1. ในช่วงเวลาที่พระเจนดุริยางค์ยังมีชีวิตอยู่ หรือไม่

คำตอบ คือ ไม่ใช่ เพราะไม่มีหลักฐานที่ระบุได้ว่า มีการประพันธ์บทเพลงประเภทดนตรีพรรณนา เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2460-2511

คำถาม : 2. ในช่วงเวลาหลังปี พ.ศ. 2511 มีผู้ที่ศึกษาดนตรีจากพระเจนดุริยางค์ได้ประพันธ์บทเพลง ประเภทดนตรีพรรณนาไว้บ้างหรือไม่

คำตอบ คือ มี โดยผู้วิจัยจะเฉลยหลังจากข้อที่ 3 ว่าคือใคร

คำถาม : 3. หลังจากปี พ.ศ. 2511 มีนักประพันธ์เพลงที่ไม่ได้ศึกษาดนตรีจากพระเจนดุริยางค์ที่ได้ ประพันธ์บทเพลงประเภทดนตรีพรรณนาไว้บ้างหรือไม่

คำตอบคือ มี เป็นนักประพันธ์คนแรกที่ประพันธ์บทเพลงประเภทดนตรีพรรณนาขึ้นหลังมรณกรรม ของพระเจนดุริยางค์ 15 ปี และเป็นแรงบันดาลใจให้นักประพันธ์เพลงรุ่นต่อมา ได้สร้างสรรค์บทเพลงประเภท ดนตรีพรรณนาขึ้นอีกหลายบทเพลง

ผู้วิจัยได้ลำดับช่วงเวลาดังนี้

1. หม่อมหลวงอัศนี ปราโมช (พ.ศ. 2477-2560) ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ. 2537 สาขากการแสดง ดนตรีสากล (การประพันธ์เพลง)

ดนตรีพรรณนาบทเพลงแรกของประเทศไทยที่ประพันธ์ คือ บทเพลง “ทรรศนะ” (Views) ในการ แสดงคอนเสิร์ตภักดีภูมินทร์ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2526 ณ หอประชุมสถาบันเอยูเอ บรรเลงโดยวง ดุริยางค์ซิมโฟนีกรุงเทพ (Bangkok Symphony Orchestra) อำนวยเพลงโดย หม่อมหลวงอัศนี ปราโมช ซึ่งผู้วิจัยได้ร่วมบรรเลงในคอนเสิร์ตครั้งนั้นอีกด้วย ทรรศนะเป็นบทเพลงที่บรรยายถึงวิถีชีวิตของชาวไทยที่

ผูกพันอยู่กับวัดในศาสนาพุทธ แบ่งเป็นท่อนสั้น ๆ บรรยายวิถีชีวิตในมุมต่าง ๆ ของคนไทยที่ผูกพันกับวัด เช่น ท่อนอุบาสก อุบาสิกา คือ ผู้คนต่างไปทำบุญที่วัด ท่อนวิสาขบูชา เป็นการเวียนเทียนเป็นต้น หม่อมหลวง อัจฉรี ปราโมช คือผู้ที่ไม่ได้ศึกษาดนตรีจากพระเจนดุริยางค์ แต่ศึกษาด้วยตนเองในสมัยที่ศึกษาวิชากฎหมายอยู่ที่ มหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษ

2. ณรงค์ฤทธิ์ ธรรมบุตร (พ.ศ. 2505-) ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงดนตรีสากล ประจำปี พ.ศ. 2564 (ด้านการประพันธ์เพลง)

โดยตามลำดับช่วงเวลา ณรงค์ฤทธิ์ ธรรมบุตร ถือเป็นบุคคลที่สองที่ได้สร้างสรรค์บทเพลงประเภทดนตรีพรรณนาในชื่อบทเพลง *กลางคืนและรุ่งเช้าในสกลจักรวาล (Night and Morning in the Spheres)* ซึ่งเป็นบทเพลงวิทยานิพนธ์ในวาระที่จบการศึกษาระดับมหาบัณฑิตและดุष्ฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตท (Michigan State University) บทเพลงนี้ทำการแสดงในประเทศไทยครั้งแรกในเมื่อปี พ.ศ. 2532 โดยวงดุริยางค์ซิมโฟนีกรุงเทพ ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย อำนวยเพลงโดยทิม ทักษะ วาทยกรชาวเยอรมัน โดยบทเพลงได้บรรยายเกี่ยวกับจักรวาลในช่วงเวลากลางคืนและรุ่งเช้า ณรงค์ฤทธิ์ ธรรมบุตร เป็นอีกหนึ่งนักประพันธ์ดนตรีที่ไม่ได้ศึกษาจากพระเจนดุริยางค์

3. ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง (พ.ศ. 2455-2542) ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงดนตรีสากล (ด้านการประพันธ์เพลง) ประจำปี พ.ศ. 2541 ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง คือ ศิษย์ของพระเจนดุริยางค์ ที่ได้สร้างสรรค์บทเพลงประเภทดนตรีพรรณนาขึ้น บทเพลงนี้มีชื่อว่า “เสียงเทียน” โดยประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง และหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ผู้เป็นบิดา

“เสียงเทียน” ได้รับการยกย่องว่าเป็นงานประพันธ์ที่อนุรักษ์และสร้างสรรค์ขึ้นใหม่อย่างวิจิตรปราณีตของดุริยางค์ไทย ผู้เป็นบิดาและบุตร ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง ได้เรียบเรียงเพลง “ลาวเสียงเทียน” ท่อนดั้งเดิมของบิดา (หลวงประดิษฐไพเราะ) ครั้งแรกในลักษณะเพลงร้องและวงดนตรีสากลขนาดย่อมเพื่อใช้สำหรับละครเวที จากนั้นก็ได้ประพันธ์ในลักษณะของสตริงควอร์เท็ต และเมื่ออายุได้ 77 ปี ก็นำมาประพันธ์ในแนวซิมโฟนิคโพเอ็มสำหรับวงซิมโฟนีขนาดกลาง พร้อมกับการร้องประสานเสียงหมู่ของกลุ่มโซปราโนและอัลโต เป็นครั้งแรกที่ได้มีการร้องเป็นภาษาไทย โดยมีการเอื้อนคำร้องลักษณะเดียวกับการร้องของเพลงไทยเดิมในผลงานประพันธ์ชิ้นนี้⁷

⁷ Prasadidh Silapabanleng's Archives, “Siang Tain Album,” accessed March 3, 2025, <https://archives-prasidh.silapabanleng.org/index.php/isaa1>. (in Thai)

ต่อมาบทเพลง “เสียงเทียน” ได้มีการบันทึกเสียงในปี พ.ศ. 2539 โดยวงดุริยางค์ซิมโฟนีกรุงเทพ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ อำนวยเพลงโดยจอห์น จอร์เจียดิส (John Georgiadis) วาทยากรชาวอังกฤษ ควบคุมการบันทึกเสียงโดยคริส เครเกอร์ (Chris Craker) โดยบทเพลงใน 4 ท่อน บรรยายถึงพระจันทร์ที่ลอยอยู่เหนือพระอุโบสถในยามค่ำคืน ความสง่างามของพระบรมหาราชวัง เสียงคร่ำครวญ ของชาวสยาม และบรรยากาศของย่านชาวจีนในกรุงเทพฯ คือ เยาวราช ประสิทธิ์ ศิลปินรณรงค์ เป็นศิษย์ของ พระเจนดุริยางค์ และนารถ ถาวรบุตร และระหว่างปี พ.ศ. 2478-2480 ประสิทธิ์ยังได้ไปเรียนวิชาการ ประพันธ์ดนตรีที่สถาบันดนตรีแห่งกรุงโตเกียว (ปัจจุบันชื่อว่า Tokyo University of the Arts) เป็นเวลา 2 ปี กับ เคล้าส์ ฟริงส์ไฮม์ (Klaus Pringheim พ.ศ. 2426-2515) ซึ่งเป็นศิษย์สายตรงของ กุสตาฟ มาเลอร์ (Gustav Mahler พ.ศ. 2403-2454)

4. ดนู อันตระกุล (พ.ศ. 2493-) ศิลปินศิลปาธร สาขาศิลปะการแสดง ประจำปี พ.ศ. 2547

ดนู อันตระกุล จบศึกษาด้านการประพันธ์ดนตรีจากมหาวิทยาลัยยูจีน โอเรกอน (Eugene Oregon University) ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยศึกษาอยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2512-2517 และ รอยัล คอนเซอร์วาตัวร์ (Royal Conservatoire) กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ ระหว่างปี พ.ศ. 2517-2519 หลังจากจบการศึกษา ดนูได้ทำงานด้านดนตรีในหลากหลายรูปแบบ เช่น ก่อตั้งกลุ่มภาควิทยดุริยางค์ เพื่อแสดงดนตรีร่วมสมัย ประพันธ์ ดนตรีประกอบโฆษณา และดนตรีประกอบภาพยนตร์ ภายใต้บริษัท บัตเตอร์ฟลายซาวนด์แอนด์ฟิล์มเซอร์วิส จำกัด และก่อตั้งวงใหม่ไทยเซมเบอร์ออร์เคสตรา โดยปัจจุบันอยู่ในความดูแลของบริษัท สองสมิต จำกัด วงใหม่ไทยสร้างชื่อเสียงผ่านสไตลด์นตรีทำนองไทยในสี่สัปดาห์ประจำวันตงที่มีอัตลักษณ์ชัดเจน ในปี พ.ศ. 2541 ดนูได้ประพันธ์บทดนตรีพรรณนา “กรุงเก่า” สำหรับงานสมโภชวัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งบทเพลงนี้ได้บรรยายความรู้สึกของผู้คนที่ระลึกถึงกรุงศรีอยุธยา ผ่านการมองซากปรักหักพัง บทเพลงนี้มี 1 ท่อน บรรยายหลากหลายความรู้สึกตั้งแต่จำได้ว่าอยุธยาเคยยิ่งใหญ่ ผ่านศึกสงครามจนล่มสลาย จนมาเกิด อนุสติสอนใจ บทเพลงกรุงเก่าได้นำออกแสดงอีกหลายครั้งในโอกาสต่าง ๆ

ผู้วิจัยเรียงลำดับผลงานดนตรีพรรณนาของนักประพันธ์เพลงทั้ง 4 ท่าน ตามช่วงปี พ.ศ. ที่สร้างสรรค์ ชิ้นงาน มิได้เรียงตามคุณวุฒิหรือวัยวุฒิ เพื่อให้เห็นความชัดเจนของช่วงเวลาของงานทั้ง 4 บทเพลง ดังนี้

1. บทเพลง *พรรณนา* ประพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2526
2. บทเพลง *กลางคืนและรุ่งเช้าในสลกจักรวาล* ประพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2532
3. บทเพลง *เสียงเทียน* ประพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2539
4. บทเพลง *กรุงเก่า* ประพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2541

รวมแล้วจากบทเพลงที่ 1 ถึงบทเพลงที่ 4 มีระยะเวลาห่างกัน 15 ปี จะเห็นได้ว่าในรอบ 15 ปีมีนักประพันธ์ดนตรีคลาสสิกที่ประพันธ์ดนตรีประเภทดนตรีพรรณนาเพียง 4 คนที่ตั้งใจแน่วแน่ที่นำเสนอดนตรีพรรณนากับสาธารณชน แม้บทเพลง *ทรรคนะ* จะเป็นบทดนตรีพรรณนาบทเพลงแรก แต่ปัจจุบันโน้ตเพลงของบทเพลงดังกล่าวได้สูญหายไปแล้วอย่างน่าเสียดาย หลังจากปี พ.ศ. 2541 มีบทดนตรีพรรณนาที่ประพันธ์โดยนักประพันธ์ดนตรีชาวไทยรุ่นใหม่ได้รับความนิยมมากขึ้นตามกาลเวลา ซึ่งอุปสงค์กับอุปทานเริ่มมีความสมดุลกัน กล่าวคือ เมื่อผู้ฟังอยากฟังผู้ประพันธ์ก็อยากประพันธ์ อีกทั้งผู้สนับสนุนเงินทูนก็ยินดีสนับสนุน

สรุปและอภิปรายผล (Conclusion and Discussion)

บทความวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของดนตรีพรรณนาในประเทศไทย ซึ่งมีจุดเริ่มต้นชัดเจนในปี พ.ศ. 2526 จากบทเพลง “*ทรรคนะ*” ประพันธ์โดยหม่อมหลวงอัศนี ปราโมช ซึ่งถือเป็นงานดนตรีพรรณนาโดยนักประพันธ์เพลงชาวไทยบทเพลงแรกอย่างแท้จริง โดยใช้แนวทางดนตรีคลาสสิกตะวันตกในการถ่ายทอดเนื้อหาแบบดนตรีพรรณนา ซึ่งถือเป็นการวางรากฐานสำคัญของการประพันธ์ดนตรีพรรณนาในประเทศไทย

งานวิจัยได้ชี้ชัดว่าก่อนปี พ.ศ. 2526 แม้มีการประพันธ์เพลงและเรียบเรียงดนตรีจากนักประพันธ์เพลงชาว เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และพระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร) โดยผลงานเหล่านั้นยังจัดอยู่ในกลุ่มดนตรีบริสุทธ์ เพราะไม่ได้มุ่งสื่อความหมายแบบเล่าเรื่องเมื่อเปรียบเทียบกับ ดนตรีพรรณนาในไทยเริ่มมีบทบาทอย่างเด่นชัดในช่วงปีพ.ศ. 2526–2541 โดยนักประพันธ์เพลง 4 ท่าน ได้แก่

1. หม่อมหลวงอัศนี ปราโมช ผู้ประพันธ์บทเพลง *ทรรคนะ* (พ.ศ. 2526)
2. ณรงค์ฤทธิ์ ธรรมบุตร ผู้ประพันธ์บทเพลง *กลางคืนและรุ่งเช้าในสกลจักรวาล* (พ.ศ. 2532)
3. ประสิทธิ์ ศิลปะบรรเลง ผู้ประพันธ์บทเพลง *เสียงเทียน* (พ.ศ. 2539)
4. ดนู อันทระกุล ผู้ประพันธ์บทเพลง *กรุงเก่า* (พ.ศ. 2541)

ในระยะเวลา 42 ปี (พ.ศ. 2526–2567) ดนตรีพรรณนาได้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ได้รับความสนใจมากขึ้นจากนักประพันธ์ดนตรีชาวไทย โดยเฉพาะในแวดวงการศึกษา เช่น การประพันธ์เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตถึงดุษฎีบัณฑิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมและการยอมรับแนวดนตรีนี้ในวงกว้าง

ผลงานสร้างสรรค์ของผู้วิจัยเองก็เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของดนตรีพรรณนาในยุคปัจจุบัน คือ “*รังสรรค์ศิลป์ดนตรีพรรณนา เรื่องพระอภัยมณี ตอนนางผีเสื้อสมุทร*” ที่ใช้รูปแบบซิมโฟนิคโพเอ็มในการถ่ายทอดวรรณคดีไทยด้วยทำนองไทยเดิมผสมผสานกับเทคนิคดนตรีตะวันตก

กล่าวได้ว่า ดนตรีพรรณนาในประเทศไทยมีพัฒนาการที่ชัดเจนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 เป็นต้นมา นักประพันธ์เพลงชาวไทยก่อนปีพ.ศ. 2526 มีบทบาทเป็นต้นแบบและแรงบันดาลใจให้แก่รุ่นหลัง และดนตรีพรรณนาได้รับการยอมรับและสืบสานผ่านระบบการศึกษาดนตรีอย่างจริงจังในระดับบัณฑิตศึกษา

ข้อเสนอแนะ (Suggestions)

แม้ตามหลักวิชาการประพันธ์ดนตรีคลาสสิกจะจำแนกว่าดนตรีพรรณนาแบ่งเป็นสองประเภทคือ Program Music ซึ่งแปลตามหลักวิชาการว่าดนตรีพรรณนา และ Tone Poem หรือ Symphonic Poem ที่แปลว่าบทบรรเลงดุริยางคนิพนธ์ แต่นักฟังทั่วไปหรือแม้แต่ในกลุ่มนักดนตรี และนักประพันธ์ดนตรีก็ยังนิยมเรียกบทเพลงสองประเภทนี้ในความหมายรวม ๆ ว่า ดนตรีพรรณนาตามความเคยชินเสมอมา ปัจจุบัน การศึกษาดนตรีในประเทศไทยสนับสนุนการประพันธ์ดนตรีในระดับบัณฑิต จนถึงดุริยางคบัณฑิต โดยให้นักศึกษาประพันธ์ดนตรี และสร้างสรรค์ดนตรีพรรณนาในงานวิทยานิพนธ์กันมากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างสรรค์บทประพันธ์ดนตรีพรรณนาเป็นวิทยานิพนธ์เช่นเดียวกัน

ในความเป็นจริงดนตรีพรรณนาได้สอดแทรกอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คน ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุด คือ ดนตรีประกอบภาพยนตร์ ซึ่งเป็นดนตรีที่เสริมให้ผู้ชมเข้าใจ และคล้อยตามในฉากที่ภาพยนตร์ต้องการนำเสนอ เนื่องจากเสียงดนตรีช่วยบรรยายความรู้สึกของภาพได้ แสดงว่านักประพันธ์ดนตรีประกอบภาพยนตร์ได้เรียนรู้ การประพันธ์ดนตรีประกอบภาพยนตร์จากดนตรีพรรณนานั้นเอง อย่างไรก็ตาม นักประพันธ์ดนตรียังต้องการ โอกาส พื้นที่ และเวทีที่จะเผยแพร่ผลงานดนตรีพรรณนาต่อสาธารณะอีกมาก

Bibliography

- Academy of Arts, Royal Society of Thailand. "Prof. Dr. Narongrit Dhamabutra." Accessed March 3, 2025. <https://arts.royalsociety.go.th/ณรงค์ฤทธิ์-ธรรมบุตร>. (in Thai)
- Amattyakul, Poonpit, and Nachaya Natchanawakul. *Siam Brass*. Bangkok: Amarin Printing, 2016. (in Thai)
- Bangkok Symphony Orchestra. "Pakdeepumin Concert." Program notes for Bangkok Symphony Orchestra. Assanee Pramote, conductor. November 23, 1983, AUA Hall, Bangkok.
- Charoensook, Sugree. "Arsrom Music: Prajenduriyang 136 Years." Accessed March 3, 2025. https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_1559347. (in Thai)

- De Cervantes, Miguel, and Edith Grossman. *Don Quixote*. London: Vintage Classics (GB), 2005.
- Fink, Michael. "The Story Behind: Vivaldi's The Four seasons." Accessed March 3, 2025.
<https://www.riphil.org/blog/the-story-behind-vivaldi-s-the-four-seasons>.
- Gunn, Jordan. "Schoenberg's Verklärte Nacht (Transfigured night)." Accessed March 3, 2025.
<https://ton.bard.edu/schoenbergs-verklarte-nacht-transfigured-night>.
- Houston Symphony. "Music Tells the Story: 5 Great Strauss Tone Poems." Accessed March 3, 2025. <https://houstonsymphony.org/music-tells-the-story-5-great-strauss-tone-poems>.
- Kelly, Laura Lynn. "August Halm's *Von zwei Kulturen der Musik*: A Translation and Introductory Essay." PhD diss., The University of Texas at Austin, 2008.
- Khlangphasri, Sanong. "The Development of Western String Ensembles in Thailand: From Tra Woang to Orchestra." Accessed March 3, 2025. https://www.silpa-mag.com/culture/article_48743. (in Thai)
- Mosher, Sally. "William Byrd's 'Battle' and the Earl of Oxford." Accessed March 3, 2025.
<https://shakespeareoxfordfellowship.org/william-byrds-battle>.
- Nongtrud, Onusa. "A Creative Music Composition: 'Sound of the Memory' for 25-String Kayageum and Chamber Ensemble." *Rangsit Music Journal* 18, 1 (2023): 139-154. (in Thai)
- Oliver, Courtney. "What Do We Mean by Program?" Accessed March 3, 2025.
<https://www.spartanburgphilharmonic.org/blog-entries/guide/program-music>.
- Phancharoen, Natchar. *Dictionary of Musical Terms*. 5th ed. Bangkok: Katekarat, 2021. (in Thai)
- Prasidh Silapabanleng's Archives. "Siang Tain Album." Accessed March 3, 2025. <https://archives-prasidh.silapabanleng.org/index.php/isaa1>. (in Thai)
- Rothfarb, Lee A. *Ernst Kurth as Theorist and Analyst (Anniversary Collection)*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 1989.
- Ruangkham, Teerapong. "The Crossing of the Cosmic Ocean by *Sai Samon*: From the Court of Versailles to the Royal Crematorium of King Rama IX." Accessed March 3, 2025.
<https://thestandard.co/a-siamese-song-say-samon>. (in Thai)
- Ruschenberger, William S.W. *A Voyage Around the World: Including an Embassy to Muscat and Siam in 1835, 1836, and 1837*. Philadelphia, PA: Carey, Lea & Blanchard, 1838.

- Sakulsurarat, Pasinee. “Prasidh Silapabanleng: A Composer who Pioneer a Performance of Thai Traditional Melody by Western Ensemble.” *Journal of Fine and Applied Arts Chulalongkorn University* 7, 1 (2020): 217-229. (in Thai)
- Sodprasert, Kittikhun. “The Artistic Creation of Phra Aphai Mani Symphonic Poems The Musical Theme of Nang Phisue Samut (Sea Ogress).” DFA diss., Buditpatanasilpa Institute of Fine Arts, 2024. (in Thai)
- Trakulhun, Wiboon. “Fantasie for Wind Quintet and Piano.” *Rangsit Music Journal* 19, 2 (2024): R0808 (13 Pages). <https://doi.org/10.59796/rmj.V19N2.2024.R0808>. (in Thai)
- Wilfing, Alexander. “Eduard Hanslick (1825-1904).” Accessed March 3, 2025.
<https://iep.utm.edu/hanslick>.